

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**OSOBINE LIČNOSTI I ZADOVOLJENJE OSNOVNIH PSIHOLOŠKIH
POTREBA KAO PREDIKTORI SAMOPOŠTOVANJA**

Diplomski rad

Marija Tödting

Mentor: dr. sc. Ana Butković

Zagreb, 2013.

Sadržaj

Uvod	1
Samopoštovanje	1
Osobine ličnosti u okviru Pet-faktorskog modela ličnosti	4
Bazične psihološke potrebe	6
Odnos samopoštovanja i osobina ličnosti	8
Odnos samopoštovanja i psiholoških potreba	10
Cilj i problemi istraživanja	12
Metoda	13
Sudionici i postupak istraživanja	13
Mjerni instrumenti	14
Rosenbergova skala samopoštovanja	14
BFI upitnik ličnosti	14
Skala osnovnih psiholoških potreba	15
Rezultati	16
Korelacijske analize	17
Regresijska analiza	19
Rasprava	22
Metodološka ograničenja i preporuke za buduća istraživanja	28
Zaključak	31
Literatura	33

Osobine ličnosti i zadovoljenje osnovnih psiholoških potreba kao prediktori samopoštovanja

Personality and basic psychological needs satisfaction as predictors of self-esteem

Marija Tödtling

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je doprinijeti razumijevanju odnosa osobina ličnosti, zadovoljenja osnovnih psiholoških potreba i samopoštovanja, primarno usporedbom dvaju pristupa koji na različite načine objašnjavaju samopoštovanje. Pristup osobina ličnosti pretpostavlja kako dimenzije ličnosti (primarno ekstraverzije i neuroticizma) predisponiraju pojedinca na doživljavanje pozitivnog, odnosno negativnog afekta, što će se očitovati u višem, odnosno nižem samopoštovanju. Teorija samoodređenja u okviru motivacijskog pristupa zastupa viđenje kako je zadovoljenje psiholoških potreba nužno za ostvarenje zdravog samopoštovanja i optimalno funkcioniranje pojedinca. Istraživanje je provedeno na uzorku studenata Sveučilišta u Zagrebu ($N = 197$) u dobi od 22 do 25 godina. Sudionici su ispunili tri mjerna instrumenta: Rosenbergovu skalu samopoštovanja, BFI upitnik ličnosti i Skalu osnovnih psiholoških potreba.

U skladu s prethodnim istraživanjima, dobivene su pozitivne bivarijatne povezanosti dimenzija ličnosti ekstraverzije, ugodnosti, savjesnosti i otvorenosti sa samopoštovanjem, dok je dimenzija neuroticizma sa samopoštovanjem bila negativno povezana. Također, u skladu s osnovnim pretpostavkama Teorije samoodređenja, zadovoljenje sve tri osnovne psihološke potrebe pokazalo se pozitivno povezano sa samopoštovanjem. Međutim, od prediktora samopoštovanja značajnima su se pokazale jedino ekstraverzija i ugodnost te zadovoljene potrebe za autonomijom i kompetentnosti. Usporedbom dvaju pristupa hijerarhijskim regresijskim analizama pronađeno je kako zadovoljene psihološke potrebe samostalno objašnjavaju veći dio varijance samopoštovanja od osobina ličnosti. Međutim, kombinacija osobina ličnosti i zadovoljenih psiholoških potreba pokazala se prediktivnijom od bilo kojeg pojedinačnog seta prediktora jer su oba seta varijabli dala svoj jedinstveni doprinos objašnjenju varijance samopoštovanja.

Ključne riječi: ličnost, Pet-faktorski model ličnosti, osnovne psihološke potrebe, Teorija samoodređenja, samopoštovanje

Abstract

The aim of this study was to contribute to the understanding of the relationship between personality traits, basic psychological needs satisfaction and self-esteem, primarily by comparing the two approaches that explain self-esteem differently. Personality approach posits that personality dimensions (primarily extraversion and neuroticism) predispose an individual to experience positive and negative affect, which will be reflected in higher or lower self-esteem. Self-determination theory within the motivational approach framework assumes that the satisfaction of psychological needs is essential for healthy self-esteem and optimal functioning of an individual. The study was conducted on a sample of students at the University of Zagreb ($N = 197$) aged from 22 to 25 years. All the participants completed three instruments: Rosenberg Self-Esteem Scale, BFI personality questionnaire and Basic Psychological Needs Scale.

In line with previous research, positive bivariate correlations of personality traits extraversion, agreeableness, conscientiousness and openness to self-esteem were obtained, while the trait of neuroticism was negatively associated with self-esteem. Also, in accordance with the basic assumptions of the self-determination theory, the satisfaction of the three basic psychological needs was positively correlated to self-esteem. However, only extraversion, agreeableness and satisfaction of needs for autonomy and competence were significant predictors of self-esteem. Comparing the two approaches using hierarchical regression analysis, it was found that satisfied psychological needs independently explain more variance in self-esteem than personality traits. However, the combination of personality traits and satisfied psychological needs proved to be more predictive than any particular set of predictors because both sets of variables made its unique contribution to explaining the variance in self-esteem.

Keywords: personality, Five Factor Model, basic psychological needs, self-determination theory, self-esteem

Uvod

Kroz povijest ljudskog roda, ljudi su oduvijek nastojali razumjeti i objasniti pojave koje se nalaze oko njih. Stoga ne čudi da je proučavanje samopoimanja, kao temeljnog i najvažnijeg dijela pojedinca, fasciniralo znanstvenike raznih humanističkih i društvenih znanosti. U okviru psihologije, samopoimanje je zaokupljalo pozornost psihologa gotovo od začetka psihologije kao znanstvene discipline (npr. James, 1890; prema Tesser i Schwartz, 2001) te je samopoštovanje, kao poseban aspekt samopoimanja, tijekom istraživačke povijesti dobilo najviše pažnje (Pennington, 2001; Sedikides i Spencer, 2007). Bez obzira na tu popularnost, priroda samopoštovanja i dalje ostaje relativno nerazjašnjena (Sedikides i Spencer, 2007), a istraživače ovog konstrukta ostavlja u donekle kaotičnom stanju.

Samopoštovanje

Gledano iz šire perspektive, samopoštovanje je poseban aspekt samopoimanja. Većina literature seže u prošlost do Williama Jamesa (1890; prema Vasta, Haith i Miller, 2005) koji je proučavao dimenzije zrelog samopoimanja te definirao osnovni dualizam samoga sebe kroz pojam o sebi i svijest o sebi. *Pojam o sebi* odnosi se na naše znanje o tome tko smo, koje su naše osobine i kvalitete. *Svijest o sebi* se pak odnosi na čin razmišljanja o samome sebi. *Samopoštovanjem*, kao dijelom samopoimanja, također se prvi bavio William James te ga definirao kao omjer uspjeha i čovjekovih težnji, odnosno aspiracija (Kernis, 2006). Do danas, istraživači koji se bave proučavanjem ovog konstrukta najčešće samopoštovanje definiraju kao čovjekovu procjenu vlastite vrijednosti, odnosno stupanj u kojem se smatra dobrom, sposobnom i časnom osobom (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Pokušavajući opisati i objasniti ovaj konstrukt, istraživači su samopoštovanje isprva tretirali kao jednodimenzionalni konstrukt. Tako se većina danas dostupnih istraživanja samopoštovanja odnosi na *globalno ili opće samopoštovanje* (Kernis, 2006). Prema tom viđenju, samopoštovanje se odnosi na evaluaciju sebe, bilo na pozitivan ili negativan način. Vrednujemo li se pozitivno, naše samopoštovanje će biti visoko, a ukoliko se vrednujemo negativno, naše će samopoštovanje biti nisko. Jedan od najpoznatijih zagovaratelja ovog pristupa konstruktu samopoštovanja je Morris

Rosenberg (1965; prema Kernis, 2006), koji je samopoštovanje opisao kao pozitivan ili negativan stav koji čovjek ima prema samome sebi. Taj koncept samopoštovanja oslanja se na shvaćanje Jamesa i Cooleyja da pojedinac posjeduje opći osjećaj samovrijednosti koji nadilazi samoevaluacije u specifičnim područjima života (Lacković-Grgin, 1994). Prema tome, stav koji osoba ima prema samome sebi čini faktor globalnog samopoštovanja koji je nadređen ostalim specifičnim faktorima, odnosno facetama samovrednovanja. Iz ovog pristupa proizišla je i jedna od najpopularnijih mjera samopoštovanja kao karakteristike pojedinca, Rosenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg, 1965), korištena u jednoj četvrtini svih istraživanja nakon njezinog nastanka (Blascovich i Tomaka, 1991; prema Tafarodi i Swann, 1995). Do prosinca 2004. godine, ova je skala citirana 5581 put što je stavlja na vrh ljestvice korištenih mjernih instrumenata (Sedikides i Spencer, 2007). U novije vrijeme, sve više istraživača usmjerava se na specifične facete opće samoevaluacije, odnosno doživljaj samopoštovanja kao *multidimenzionalnog* konstrukta. Tako, primjerice, Tafarodi i Swann (1995) smatraju kako nisu sve domene jednako važne za razinu općeg samopoštovanja. Prema njihovom viđenju, socijalna vrijednost i kompetentnost dva su različita faktora koja utječu na samopoštovanje. Drugi autori opisivali su strukturu samopoštovanja kroz samoevaluacije u različitim područjima (npr. akademsko samopoštovanje, socijalno prihvaćanje, fizički izgled). Osim razlika u shvaćanju strukture samopoštovanja, različiti autori također samopoštovanje tretiraju na različite načine. Iako dio istraživača samopoštovanje vide kao *stanje pojedinca* koje ovisi o situacijskim faktorima, te se ovisno o njima mijenja, većina još uvijek ovaj konstrukt tretira kao relativno *stabilnu osobinu* pojedinca, koja uz određena odstupanja varira oko bazične vrijednosti (Kernis, 2006).

Osim strukture i stabilnosti samopoštovanja, jedno od gorućih pitanja u ovom području svakako je način formiranja samopoštovanja. Naime, većina istraživača psihologije ličnosti i socijalne psihologije pristalice su *kognitivnog modela samopoštovanja* koji naglašava kako se globalno samopoštovanje izgrađuje na temelju povratne informacije koju dobivamo iz okoline (npr. jesmo li uspješni ili neuspješni; Kernis, 2006). Ta povratna informacija utječe na samoevaluacije što posljedično određuje osjećaj vlastite vrijednosti i globalnog samopoštovanja. Ovaj pristup naziva se „odozdo prema gore“ jer pretpostavlja kako se samopoštovanje temelji na elementarnim

vjerovanjima o vlastitim kvalitetama. S druge strane, pristalice *afektivnog modela samopoštovanja* (tzv. pristup „odozgo prema dolje“) zagovaraju da se samopoštovanje razvija rano u životu ovisno o temperamentu i odnosima sa značajnima drugima te posljedično utječe na samoevaluaciju i osjećaj vlastite vrijednosti (Kernis, 2006). U svakom slučaju, suvremeno shvaćanje razvoja samopoimanja i samopoštovanja naglašava kako ono nije urođeno, već se stječe i razvija tijekom života (Lacković-Grgin, 1994).

Tijekom povijesti proučavanja samopoštovanja posebno se ističu dvije struje istraživanja: jedna proizlazi iz razvojne perspektive, a druga iz okvira proučavanja interindividualnih razlika. Istraživači usmjereni na razvoj samopoštovanja ističu kako su za njegov razvitak osobito važni kognitivni i afektivni procesi te odnosi sa značajnima drugima. Pojam o sebi počinje se razvijati oko druge godine života te je u početku vrlo konkretan i odnosi se na opažljive osobine poput imena i tjelesnog izgleda (Damon i Hart, 1982). Samopoštovanje se pak prvi puta pojavljuje u ranom djetinjstvu (Berk, 2008) kada se predškolska djeca počinju procjenjivati na temelju uspješnog usvajanja gradiva u vrtiću, ulaganja napora u izazovne zadatke, prijateljstva i ljubaznog ponašanja prema drugima (Marsh, Craven i Debus, 1998). Također, u tom razdoblju svoje sposobnosti obično procjenjuju izrazito visokima i podcjenjuju težinu zadatka (Harter, 1990, 1998; prema Berk, 2008). Kasnije, tijekom srednjeg djetinjstva djeca se počinju opisivati preko crta ličnosti te se počinju uspoređivati s drugom djecom i dobivati konkretne povratne informacije o svom uspjehu što rezultira velikim promjenama u samopoštovanju pa njihovo samopoštovanje počinje opadati (Marsh, Craven i Debus, 1998), odnosno približavati se realnosti. Do prijelaza u adolescenciju samopoštovanje generalno raste, kada opet opada uslijed izraženije svijesti o sebi, osobito kod djevojaka. U tinejdžerskim godinama i kasnije, stavlja se veći naglasak na socijalne vrline (Damon i Hart, 1982), a dodaju se i nove dimenzije samovrednovanja poput bliskog prijateljstva, romantične privlačnosti i poslovne kompetencije (Harter, 1990, 1999; prema Berk, 2008). U tom razdoblju samopoštovanje jača i ostaje relativno visoko (Twenge i Campbell, 2001) do starosti kada zbog shvaćanja o prolaznosti života ponovno opada. Kako je već prije spomenuto, osim u tinejdžerskim godinama, nije pronađena razlika u samopoštovanju između muškaraca i žena.

Druga istraživačka struja usmjerila se na sagledavanje samopoštovanja u kontekstu individualnih razlika među pojedincima. Prema tom pristupu, mnogi različiti konstrukti mogu se povezati sa sklonosti osobe da se procjenjuje pozitivno ili negativno. Primjerice, samopoštovanje se pokazalo pozitivno povezano sa zadovoljstvom životom (Myers i Diener, 1995) i pozitivnim afektom, a negativno s anksioznosti, bespomoćnosti i depresijom (Tesser i Schwarz, 2001). Međutim, kakav je odnos između samopoštovanja i bazičnih konstrukata poput osobina ličnosti i psiholoških potreba? Ovim radom pokušat ćemo ponuditi odgovor na to pitanje.

Osobine ličnosti u okviru Pet-faktorskog modela

Ličnost snažno utječe na mnoge domene čovjekovog života. Stoga su brojni istraživači pokušali utvrditi i izmjeriti temeljne razlike u ličnosti među pojedincima. Pristup koji se usmjerio na stabilne, relativno konzistentne različitosti u pogledu ličnosti nazivamo *dispozicijski pristup ličnosti*. Teorije unutar ovog pristupa dijele pretpostavku kako ljudi imaju predispozicije reagirati na određeni način i kako su te dispozicije organizirane na hijerarhijski način (Pervin, Cervone i John, 2008). Tijekom proteklog razdoblja, predloženo je nekoliko desetaka taksonomija ličnosti, od kojih najveću potporu do danas uživaju modeli ličnosti koji ujedinjuju 5 temeljnih dimenzija, s time da različiti modeli koriste ponešto drugačije termine za faktore unutar modela.

Za nastanak velikih pet dimenzija ličnosti zaslužni su Allport i Odbert (1936; prema Larsen i Buss, 2008) koji su identificirali termine koji opisuju pojedinca polazeći od *leksičkog pristupa*. Na temelju njihovog rada izdvojeno je oko 4500 crta ličnosti koje su kasniji istraživači koristili za klasifikaciju u faktore. Pet-faktorskoj taksonomiji veliki su doprinos dali Tupes i Christal (1961; prema Larsen i Buss, 2008) koji su prvi otkrili i razvili Pet-faktorski model. On se sastojao od sljedećih faktora: ekstraverzije, ugodnosti, savjesnosti, emocionalne stabilnosti i kulture. Slične faktore dobili su i kasniji istraživači – primjerice, Goldberg (1981; prema Larsen i Buss, 2008), koji je napravio najveće sustavno istraživanje velikih pet faktora polazeći od pridjeva koji opisuju osobine ličnosti u engleskom jeziku. Faktorskom analizom pridjeva dobio je sljedećih pet faktora: *ekstraverzija* (pričljiv, ekstravertiran, asertivan, izravan, otvoren u odnosu na sramežljiv, tih, introvertiran, plah, inhibiran), *ugodnost* (suosjećajan, ljubazan, topao, pun razumijevanja, iskren u odnosu na nesuosjećajan, neljubazan, grub,

okrutan), *savjesnost* (organiziran, uredan, praktičan, promptan, pedantan u odnosu na neorganiziran, neuredan, nepažljiv, površan, nepraktičan), *emocionalna stabilnost* (miran, opušten, stabilan u odnosu na mrzovoljan, anksiozan, nesiguran) te *intelekt* (kreativan, maštovit, intelektualan u odnosu na nekreativan, nemaštovit, neintelektualan). Njegov model poznat je pod nazivom Big Five (B5; Velikih pet).

Vrlo slične faktore potvrdili su i McCrae i Costa u svom Pet-faktorskom hijerarhijskom modelu (1987) koristeći drugačiju metodologiju od Goldbergove. Oni su temeljem istraživanja koja su koristila *upitničke mjere* izdvojili sljedećih 5 faktora: neuroticizam (nasuprot Goldbergovog faktora emocionalne stabilnosti), ekstraverziju, otvorenost ka iskustvima (u odnosu na Goldbergov faktor intelekta), ugodnost i savjesnost. U okviru svakog pojedinog faktora na nižoj hijerarhijskoj razini nalazi se po 6 faceta ličnosti koje međusobno umjereno koreliraju. Prema ovom modelu struktura ličnosti je univerzalna te pretpostavlja biološku podlogu dimenzija ličnosti.

Iako se Pet-faktorski model pokazao replikativnim kroz različite uzorke, istraživače i formate čestica, peti faktor varira svojim sadržajem i nazivom. Tako su različiti istraživači faktor nazvali različitim imenima: kultura, intelekt, inteligencija, maštovitost, otvorenost, otvorenost prema iskustvima ili čak fluidna inteligencija i profinjenost (Larsen i Buss, 2008), ovisno o metodologiji koju su koristili te o uzorku na kojem su rađena istraživanja.

Što se tiče razvoja ličnosti, meta-analiza longitudinalnih studija (Roberts, Walton i Viechtbauer, 2006) pokazala je kako se osobine ličnosti i njihova izraženost mijenjaju tijekom životne dobi. Osobito u ranoj odrasloj dobi, ljudi generalno postižu više rezultate na dimenzijama savjesnosti i emocionalne stabilnosti te faceti ekstraverzije, socijalnoj dominaciji. S druge strane, iako u adolescenciji osobe postižu više rezultate na faceti ekstraverzije, socijalnoj vitalnosti i dimenziji otvorenosti, rezultati na ovim mjerama u starijoj životnoj dobi počinju opadati. Naposljetku, viši rezultati na dimenziji ugodnosti pokazali su se značajnima tek u starijoj životnoj dobi (od 50-60 godina). Osim ovih normativnih promjena, istraživanja osobina ličnosti koja su koristila različite mjere samoprocjene upućuju na to da osobine velikih pet faktora ličnosti pokazuju umjerene do visoke razine stabilnosti rang poretka tijekom odrasle dobi, kao i na uzorku studenata (primjerice, Roberts i DelVecchio, 2000; Robins, Fraley, Roberts i Trzesniewski, 2001). U međunarodnom istraživanju u koji je bio

uključen i hrvatski uzorak, pokazalo se kako u hrvatskom, talijanskom i portugalskom uzorku ne postoji pad neuroticizma, dok sudionici iz njemačkog i korejskog uzorka pokazuju statistički značajno niži neuroticizam u starijoj dobi (McCrae i sur., 1999). U pogledu spolnih razlika među dimenzijama ličnosti, nađene su tek neke umjerene i veće razlike u ličnosti između muškaraca i žena. Žene generalno postižu više rezultate na osobinama neuroticizma i ugodnosti te nekim facetama ekstraverzije i otvorenosti, a muškarci na nekim od faceta ekstraverzije i otvorenosti (Costa, Terracciano i McCrae, 2001).

Bazične psihološke potrebe

Jednako kao i ličnost, bazične psihološke potrebe također imaju važnu ulogu u čovjekovom životu. Sam koncept psiholoških potreba proizlazi iz organizmičnog pristupa motivaciji koji se temelji na dvije glavne pretpostavke: da su ljudi prirodno aktivni i da osoba koristi psihološke potrebe kako bi se uključila u okolinu koja nekad podupire, a nekad otežava zadovoljenje tih potreba (Reeve, 2010). Drugim riječima, osoba želi doći u interakciju s okolinom kako bi uključila i zadovoljila svoje psihološke potrebe.

Upravo su ove pretpostavke u središtu *Teorije samoodređenja* Ryana i Decija (2000). Prema toj teoriji, potrebe izviru iz ljudske prirode i svojstvene su svakome te osiguravaju prirodnu motivaciju za učenjem, rastom i razvojem. Međutim, hoće li zaista doći do učenja, rasta i zdravog razvoja ovisi o tome podupire li okolina izražavanje ovih potreba. Kada okolina podržava zadovoljenje ovih potreba, potiče se optimalno funkcioniranje prirodnih tendencija prema rastu i integraciji te konstruktivan socijalni razvoj i osobna dobrobit pojedinca (Ryan i Deci, 2000).

Prema istim autorima, postoje tri osnovne psihološke potrebe: potreba za autonomijom, potreba za kompetencijom i potreba za povezanošću. *Potreba za autonomijom* odnosi se na potrebu za doživljavanjem mogućnosti izbora pri započinjanju i regulaciji ponašanja, odnosno želju da sami određujemo svoje akcije (Deci i Ryan, 1985; prema Reeve, 2010). Možemo reći kako je ponašanje autonomno kada naši interesi, preferencije i želje odlučuju o tome hoćemo li započeti neku aktivnost. S druge strane, ponašanje nije autonomno kada postoji neka vanjska sila koja određuje na koji način trebamo razmišljati, osjećati se ili ponašati (Deci, 1980; prema

Reeve, 2010). Okolina koja uspješno uključuje i zadovoljava potrebu za autonomijom naziva se podupiruća okolina, dok okolinu koja zanemaruje i sprječava uključenje i zadovoljenje ove potrebe opisujemo kao kontrolirajuću. U takvoj okolini imamo dojam da je naše ponašanje pokrenuto vanjskim izvorom uzročnosti te osjećamo negativni pritisak, prisilu i obvezu. Prema tome, okolina u kojoj imamo priliku za samostalan odabir uključit će potrebu za autonomijom te će je ujedno i zadovoljiti. Osobe sa zadovoljenom potrebom za autonomijom također doživljavaju veću intrinzičnu motivaciju, percipiranu kompetenciju, motivaciju za ovladavanjem zadatka i pozitivne emocije, a također i bolje uče, imaju bolju izvedbu i ustrajnije su (Reeve, 2010).

Potreba za kompetencijom je potreba koja osigurava motivaciju za traženje optimalnih izazova i ulaganje napora kako bi se ti izazovi svladali. Drugim riječima, to je potreba da budemo učinkoviti u interakciji s okolinom odnosno želja za uvježbavanjem sposobnosti i vještina kako bismo savladali optimalne, razvojno primjerene izazove. Ova potreba se aktivira kada se nalazimo u situaciji koja predstavlja pravi omjer izazova i vještine (optimalni izazov), a zadovoljava se putem pozitivne povratne informacije koja govori o pojedinačnoj uspješnosti u izvedbi. Vrlo je bitno da izazov i vještina budu usklađeni (najbolje u omjeru 50:50, kada postoji jednako vjerojatna šansa za uspjeh i neuspjeh) jer preveliki izazov u odnosu na sposobnosti i razvijene vještine može uzrokovati zabrinutost i tjeskobu, dok premali izazov smanjuje koncentraciju, potiče isključivanje iz zadatka i uzrokuje dosadu. Savršena podudarnost umjereno visoke razine izazova i vještina uzrokuje stanje očaravajuće obuzetosti (eng. *flow*) odnosno stanje koncentracije koje uzrokuje potpunu zadubljenost u neku aktivnost. Takvo će stanje uključiti potrebu za kompetencijom koja se može zadovoljiti kroz pozitivnu povratnu informaciju. Ona dolazi kroz jedan ili više od sljedeća četiri izvora (Reeve, 2010): sam zadatak, usporedbu izvedbe pojedinca s njegovim prethodnim izvedbama, usporedbu izvedbe pojedinca s izvedbama drugih te procjene od strane drugih. Nakon što osoba iz ovih izvora vidi da je nečime ovladala, doživjet će pozitivnu povratnu informaciju i zadovoljiti psihološku potrebu za kompetentnošću.

Naposljetku, *potreba za povezanošću* predstavlja potrebu za uspostavljanjem prisnih emocionalnih veza i privrženosti s drugima, odnosno za emocionalnom povezanošću i toplim međuljudskim odnosima (Baumeister i Leary, 1995). Ova se potreba uključuje u interakciji s drugima kada ta interakcija ima potencijal razvitka

toplina, brižnosti i uzajamne brige. Prema tome, ljudi aktivno traže pozitivne emocionalne interakcije i adekvatne osobe za takvu interakciju. S druge strane, tu potrebu zadovoljavaju društvenim vezama u kojima je drugima stalo do njihove dobrobiti i u kojima imaju dojam da su drugoj osobi dragi i da joj se sviđaju (Baumeister i Leary, 1995). Također im je bitno da druga osoba upozna njihovo istinsko, autentično „ja“ i da su joj istinski važni. Presudno je da ti odnosi budu uzajamni, odnosno zajednički, jer samo takvi odnosi zadovoljavaju potrebu za povezanošću. Mnoga istraživanja povezala su ispunjenu potrebu za povezanošću s boljim funkcioniranjem, otpornosti na stres te manjim brojem psiholoških poteškoća (Reeve, 2010).

Odnos samopoštovanja i osobina ličnosti

Kao što je vidljivo iz prethodnih odjeljaka, istraživači interindividualnih razlika proveli su brojna istraživanja konstrukata osobina ličnosti i samopoštovanja. Međutim, do prije petnaestak godina, nije postojalo mnogo studija koje su istraživale odnos među tim konstruktima (Robins, Tracy, Trzesniewski, Potter i Gosling, 2001). Većina studija provedena je na studentskoj populaciji te sugerira kako samopoštovanje visoko pozitivno korelira s emocionalnom stabilnosti, umjereno pozitivno s ekstraverzijom i savjesnosti te slabo pozitivno s ugodnosti i otvorenosti ka iskustvu (Robins i sur., 2001). Rezultati na mjerama globalnog samopoštovanja prilično konzistentno pokazuju kako je samopoštovanje negativno povezano s neuroticizmom, s kojim korelacije tipično prelaze $-.50$ (primjerice, Judge, Erez i Bono, 1998), dok su korelacije samopoštovanja i ekstraverzije generalno u rangu $.30$ - $.50$ (Kernis, 2006). Istraživanje Watsona, Salsa i Haiga (2002) na studentskoj populaciji utvrdilo je kako su korelacije osobina ličnosti mjerene BFI upitnikom ličnosti te samopoštovanja, mjenog Rosenbergovom skalom, sljedeće: $r_{\text{neuroticizam}} = -.66$, $r_{\text{ekstraverzija}} = .40$, $r_{\text{savjesnost}} = .37$, $r_{\text{otvorenost}} = .31$ i $r_{\text{ugodnost}} = .23$. Slične povezanosti u istom istraživanju dobivene su između osobina ličnosti i druge često korištene mjere globalnog samopoštovanja, Coopersmithove skale samopoštovanja. Istraživanja ličnosti koja su koristila facetne mjere osobina ličnosti ukazuju kako samopoštovanje osim s glavnim dimenzijama ličnosti korelira i s pojedinim facetama dimenzija. Primjerice, rezultati Pullmannovog i Allikovog istraživanja (2000) ukazuju kako je samopoštovanje negativno povezano sa svim

facetama neuroticizma, osobito depresivnosti, vulnerabilnosti i svijesti o sebi. Za ekstraverziju značajne korelacije pronađene su s facetama asertivnosti, topline i pozitivnim emocijama, dok su među facetama savjesnosti najsnažnije povezanosti pokazivale facete kompetentnosti i samodiscipline.

Što se tiče predviđanja samopoštovanja na temelju osobina ličnosti, u velikom internetskom istraživanju Robinsa i sur. (2001), pet velikih dimenzija ličnosti objasnilo je 34% varijance samopoštovanja, pri čemu je svih pet faktora značajno doprinijelo objašnjenju varijance samopoštovanja ($\beta_{\text{emocionalna stabilnost}} = .41$, $\beta_{\text{ekstraverzija}} = .26$, $\beta_{\text{savjesnost}} = .13$, $\beta_{\text{otvorenost}} = .08$, $\beta_{\text{ugodnost}} = -.06$). Rezultati su dobiveni na izuzetno velikom ($N = 326641$) i heterogenom (9-90 godina) uzorku. U drugom istraživanju koje je uključivalo predviđanje samopoštovanja na temelju faceta NEO-PI-R upitnika (Aluja, Roland, Garcia i Rossier, 2007), pronađeno je kako je faceta depresivnosti pojedinačno objasnila najveći dio varijance (47%), dok je zajedno s facetama kompetentnosti, skromnosti, pozitivnih emocija, svijesti o sebi, estetikom i postupcima objasnila ukupno 60% varijance samopoštovanja. Kada se pak samopoštovanje predviđalo na razini glavnih dimenzija ličnosti, dimenzija neuroticizma je objasnila 38% varijance, a u kombinaciji s ekstraverzijom, savjesnosti i ugodnosti objašnjeno je dodatnih 10% varijance. Druga istraživanja pronašla su slične postotke objašnjene varijance samopoštovanja na temelju pet velikih faktora: 40.5% (Pullmann i Allik, 2000) do čak 53.3% (Farmer, Jarvis, Berent i Corbett, 2001). Marsh i sur. (2006) u pregledu studija o povezanosti ličnosti i samopoštovanja utvrdili su kako istraživači ličnosti u istraživanjima odnosa ličnosti i samopoštovanja još uvijek pretežno koriste mjeru globalnog samopoštovanja umjesto višestrukih dimenzija pojma o sebi. Oni predviđaju kako bi se korištenjem multifacetnih instrumenata ličnosti i samopoimanja objašnjena varijanca ovih konstrukata značajno povećala.

Važno je napomenuti kako objašnjenja ovih nalaza ne proizlaze iz sveobuhvatnog teorijskog okvira. Većina prvih nalaza o povezanosti osobina ličnosti i samopoštovanja proizišla je iz istraživanja koja su se bavila pronalaskom korelata osobina ličnosti. McCrae i Costa (1991; prema Gross, Sutton i Ketelaar, 1998) ipak su ponudili objašnjenje za pozitivnu povezanost ekstraverzije i samopoštovanja te negativnu povezanost neuroticizma i samopoštovanja. Naime, mnoga su istraživanja pronašla pozitivnu povezanost između pozitivnog afekta i ekstraverzije te negativnog

afekta i neuroticizma (Hermes, Hagemann, Naumann i Walter, 2011). Na temelju toga oni su pretpostavili kako ekstraverzija i neuroticizam predstavljaju dimenzije temperamenta koje pojedinca predisponiraju na doživljaj pozitivnog odnosno negativnog afekta. A s obzirom da se samopoštovanje odnosi na pozitivnu, odnosno negativnu evaluaciju vlastite vrijednosti, ono će stoga biti povezano s osobinama ličnosti koje imaju jasnu pozitivnu (ekstraverzija) i negativnu (neuroticizam) afektivnu komponentu. Za povezanosti ostalih osobina ličnosti i samopoštovanja istraživači nisu ponudili teorijska objašnjenja.

Odnos samopoštovanja i psiholoških potreba

Za razliku od odnosa samopoštovanja i osobina ličnosti, odnos zadovoljenja psiholoških potreba i samopoštovanja slabije je istražen. Teorija samoodređenja više se usmjerila na tipove samopoštovanja koji su izgrađeni na različitim temeljima i motiviraju različite vrste ponašanja. Prema toj teoriji, Deci i Ryan (1995; prema Sedikides i Spencer, 2007) smatraju kako samopoštovanje varira od zavisnog oblika do pravog samopoštovanja.

Zavisno samopoštovanje razvija se na temelju introjeksijske vanjski definiranih standarda i uključenosti u manipulativne i kontrolirajuće odnose. Ono je nestabilno i krhko i fluktuiraju u odnosu na uspjeh te se javlja *kada potrebe nisu zadovoljene*. Osobe s takvim samopoštovanjem su obrambenije jer je njihovo samopoštovanje ranjivo, odnosno ovisno o uspjesima i neuspjesima te socijalnoj evaluaciji. Do razvoja zavisnog samopoštovanja dolazi kada roditelji, učitelji i drugi značajni u djetetovu životu iskazuju uvjetovanu ljubav (primjerice, kada je dijete hrabro, pametno ili privlačno). Dijete ove uvjete introjicira te samo sebe prosuđuje u odnosu na te vanjske signale.

S druge strane, *pravo samopoštovanje* se razvija kada okolina podupire pojedinca, odnosno cijeni ga prema onome što on zaista jest. Razvija se *kada su sve potrebe pojedinca zadovoljene* i on ne osjeća potrebu da se mora dokazivati, a u njegovom razvoju važnu ulogu igraju roditelji podupirući djetetovu autonomiju i kompetenciju (Kernis, 2006). Tada pojedinac razvija samoodređeno samopoštovanje koje je relativno nezavisno o mišljenju drugih. Osobe s pravim samopoštovanjem manje su sklone introjeksijski i ponašaju se u skladu sa svojim integritetom i autentičnosti.

Njihovo samopoštovanje je stabilno i trajno te je manje ovisno o vanjskom uspjehu i neuspjehu.

Prema tome, Teorija samoodređenja predviđa kako je zadovoljenje potreba za autonomijom, kompetencijom i povezanosti centralno za zdravo samopoštovanje. Tu su pretpostavku potvrdili i rezultati dosadašnjih istraživanja.

Najranija istraživanja u okviru Teorije samoodređenja bavila su se odnosom autonomije i ostalih mjera dobrobiti pojedinca. U istraživanju na uzorku studenata Decija i Ryana (1985; prema Reeve, 2010) orijentacija prema autonomiji bila je pozitivno povezana sa samopoštovanjem, ali i drugim mjerama dobrobiti. Druga istraživanja pronašla su kako autonomna orijentacija pozitivno korelira s nizom mjera pozitivnog funkcioniranja, kao što su samoaktualizacija, razvoj ega, samopoštovanje, otvorenost ka iskustvu, konzistentnost stavova i ponašanja te prihvaćanje svojih istinskih osjećaja (Reeve 2010). Istraživanja roditeljskih ponašanja također su pokazala kako djeca čiji roditelji koriste metode rješavanja problema koje podupiru autonomiju (poput traženja djetetovog mišljenja, suradnje, priznavanja djetetovih osjećaja) i općenito podupiru autonomno ponašanje kod djece imaju više samopoštovanje i napreduju u tom smjeru bolje od djece čiji roditelji koriste kontrolirajuće strategije. Također, u razredima u kojima su učitelji podupirali autonomiju, studenti su bili više intrinzično motivirani, osjećali su se kompetentnije i imali su više samopoštovanje (Deci i sur., 1981; prema Deci i Ryan, 2008). Iz svega navedenog, čini se kako istraživanja podupiru postavke Teorije samoodređenja da osobe čija motivacija je autentična (umjesto kontrolirana izvana) i autonomna imaju, među ostalim povoljnim ishodima, više samopoštovanje (Deci i Ryan, 1995; prema Ryan i Deci, 2000). Autonomija potiče konstrukciju koherentne slike o sebi koja vodi stabilnom, zdravom i višem samopoštovanju.

Manje brojna istraživanja pokazuju da ispunjene potrebe za povezanošću i kompetencijom također doprinose višem samopoštovanju. Čini se kako percipirana kompetencija i prihvaćanje od strane drugih utječu na samopoštovanje kao trajnu karakteristiku (Harter, 1999, 2003; prema Heppner i sur., 2008). U studiji koja je ispitala dnevne varijacije u dobrobiti sudionika, Sheldon, Ryan i Reis (1996) su pokazali kako su dnevne fluktuacije u zadovoljenju potreba za autonomijom i kompetencijom predvidjele fluktuacije u raspoloženju, vitalnosti, fizičkim simptomima

i samopoštovanju. Heppner i sur. (2008) na studentskoj su populaciji pronašli kako dnevno zadovoljene potrebe za autonomijom, kompetencijom i povezanošću pozitivno i značajno koreliraju s dnevnim mjerom samopoštovanja.

Cilj i problemi istraživanja

Cilj ovog istraživanja je ispitati odnos osobina ličnosti i zadovoljenja osnovnih psiholoških potreba sa samopoštovanjem.

U skladu s navedenim ciljem, formulirani su sljedeći problemi:

1. Ispitati povezanost osobina ličnosti Pet-faktorskog modela sa samopoštovanjem.

Na temelju rezultata dosadašnjih istraživanja, kao i objašnjenja povezanosti između samopoštovanja i ekstraverzije te samopoštovanja i neuroticizma očekujemo da će ekstraverzija, savjesnost, otvorenost i ugodnost biti značajno pozitivno povezane sa samopoštovanjem, dok će neuroticizam biti negativno povezan sa samopoštovanjem.

2. Ispitati povezanost zadovoljenja osnovnih psiholoških potreba sa samopoštovanjem.

Na temelju Teorije samoodređenja Ryana i Deci (2000), zadovoljenje triju psiholoških potreba centralno je za pojedinčevu samopoštovanje. Temeljem teorije i naznaka dosadašnjih istraživanja, očekujemo da će zadovoljenje svih triju osnovnih psiholoških potreba i samopoštovanje biti značajno pozitivno povezani.

3. Usporediti doprinos osobina ličnosti i bazičnih psiholoških potreba predviđanju samopoštovanja.

Osobine ličnosti relativno su stabilne i umjereno nasljedne te su se kao takve u prijašnjim istraživanjima pokazale kao značajni prediktori samopoštovanja. S druge strane, zadovoljenje psiholoških potreba aktivan je i dinamičan pristup u okviru Teorije samoodređenja (Ryan i Deci, 2000) koja pretpostavlja kako je svaki pojedinac motiviran zadovoljiti svoje psihološke potrebe u interakciji s okolinom, što će se povoljno odraziti na niz mjera koje ukazuju na optimalno funkcioniranje.

Očigledno je kako ova dva pristupa polaze od različitih pretpostavki. Intuitivno gledano, zadovoljenje psiholoških potreba i samopoštovanje čine se sličnijim

konceptima te su teorijski utemeljeniji od povezanosti osobina ličnosti i samopoštovanja. Stoga očekujemo kako će zadovoljenje psiholoških potreba biti snažniji prediktor samopoštovanja od osobina ličnosti.

Metoda

Sudionici i postupak istraživanja

Prikupljanje podataka korištenih u ovome radu provedeno je u sklopu XX. Ljetne psihologijske škole u proljeće/ljeto 2010. godine, čiji je cilj bio ispitati glazbene preferencije i istražiti njihovu povezanost s individualnim razlikama u psihološkim karakteristikama.

Iako je u sklopu Ljetne škole sudjelovalo ukupno 616 sudionika u tri dobne skupine (srednjoškolci, studenti i odrasli), za potrebe ovog diplomskog rada analize su provedene na poduzorku studenata četvrtih godina različitih fakulteta ($N = 197$). Prije provođenja analize neki sudionici su isključeni iz daljnje obrade. Tako je iz uzorka isključeno 12 sudionika od 26 do 37 godina, koji su prema dobi (a zbog toga moguće i vrijednostima na mjerenim varijablama) odudarali od većine uzorka. Prema tome, konačni uzorak ovog istraživanja sastojao se od $N = 197$ sudionika, od čega je 89 (45%) bilo ženskog, a 108 (55%) muškog spola. Raspon dobi bio je od 22 do 25 godina, dok je prosječna dob bila $M = 23.14$, $SD = 0.81$. Kako bi uzorak bio heterogeniji te kako bismo zahvatili studente različitih budućih struka i usmjerenja, istraživanje je provedeno na različitim fakultetima Sveučilišta u Zagrebu (Fakultet elektrotehnike i računarstva, različite studijske grupe na Filozofskom fakultetu, Studijski centar socijalnog rada pri Pravnom fakultetu i Šumarski fakultet).

Podaci iz istraživanja prikupljeni su uglavnom grupno, dok je na manjem broju studenata upitnik primijenjen individualno. Prije prikupljanja podataka fakultetima je poslan službeni dopis i zamolba za sudjelovanje u istraživanju. Nakon toga sudionici Ljetne škole su u dogovorenim terminima prikupljali podatke. Na početku svakog prikupljanja sudionicima su objašnjeni postupak i svrha istraživanja te im je naglašeno da je anonimnost svakog sudionika zajamčena i da je sudjelovanje dobrovoljno te prema tome u svakom trenutku bez posljedica mogu odustati od ispunjavanja upitnika. Sudionici su potom potpisali pristanak na sudjelovanje u istraživanju te rješavali

upitnike uvrštene u testnu knjižicu. Među njima nalazili su se i Rosenbergova skala samopoštovanja, BFI upitnik ličnosti te Skala osnovnih psiholoških potreba, instrumenti korišteni u ovom istraživanju. Ispunjavanje cijele testne knjižice trajalo je otprilike 30-40 minuta.

Mjerni instrumenti

Sudionici istraživanja ispunili su osnovne demografske podatke (godina rođenja, spol, mjesto gdje su proveli veći dio života, životni standard kućanstva) te sljedeće mjerne instrumente:

Rosenbergova skala samopoštovanja

Rosenbergova skala samopoštovanja dizajnirana je da procjenjuje globalno samopoštovanje, odnosno globalni osjećaj vrijednosti i prihvaćanja sebe kod adolescenata (Rosenberg, 1965). Sadrži 10 tvrdnji od kojih je pola definirano u pozitivnom (npr. „Mislim da sam vrijedna osoba, barem koliko i drugi ljudi“), a pola u negativnom smjeru (npr. „Ponekad se osjećam beskorisno“). Iako je originalna skala bila konstruirana pomoću Guttmanove metode skaliranja, ona je kasnije korištena kao skala Likertovog tipa s 4 ili 5 stupnjeva u Crandallovoj adaptaciji (Lacković-Grgin, 1994). U ovom radu korištena je hrvatska verzija upitnika s 5 uporišnih točaka pri čemu 1 znači „uopće se ne slaže“, a 5 „potpuno se slažem“. Ukupan rezultat formira se za svakog sudionika kao zbroj samoprocjene za svaku pojedinu tvrdnju, pri čemu se odgovori na 5 tvrdnji (u originalu to su tvrdnje 2., 3., 4., 6. i 9.) boduju obrnutim smjerom. Raspon rezultata koje je moguće postići kreće se od 10 do 50, pri čemu viši rezultat upućuje na višu razinu procijenjenog samopoštovanja.

U ovom istraživanju Cronbachov α koeficijent pouzdanosti iznosi .87, što upućuje na relativno visoku pouzdanost instrumenta. Dobivena pouzdanost u skladu je s pouzdanostima koje su u više istraživanja dobili Bezinović i Lacković-Grgin i sur. (prema Lacković-Grgin, 1994), a koje se na uzorcima studenata kreću od .74 do .89.

BFI upitnik ličnosti

Big Five Inventory upitnik je ličnosti koji su razvili John, Donahue i Kentle (1991), a koji pomoću 44 čestice mjeri 5 velikih faktora ličnosti: ekstraverziju (npr.

„Sebe vidim kao osobu koja je pričljiva”), ugodnost (npr. „Sebe vidim kao osobu koja je blage pomirljive prirode“), savjesnost (npr. „Sebe vidim kao osobu koja pouzdano obavlja poslove“), neuroticizam (npr. „Sebe vidim kao osobu koja je jako zabrinuta“) i otvorenost (npr. „Sebe vidim kao osobu koja ima profinjeni ukus za umjetnost, muziku i književnost“). Zadatak sudionika istraživanja je utvrditi stupanj slaganja s tvrdnjama na skali s 5 uporišnih točaka, pri čemu 1 znači „uopće se ne slažem“, a 5 znači „u potpunosti se slažem“. Ukupan se rezultat za sudionika izražava kao ukupni rezultat koji je sudionik postigao na svakom od pet faktora. Viši rezultat odnosi se na veću izraženost određenog faktora ličnosti kod pojedinca.

Cronbachov α koeficijent pouzdanosti izračunati za svaku od pet dimenzija ličnosti u ovom istraživanju kreću se od .73 do .83 ($\alpha_{\text{ekstraverzija}} = .80$, $\alpha_{\text{ugodnost}} = .73$, $\alpha_{\text{savjesnost}} = .82$, $\alpha_{\text{neuroticizam}} = .79$, $\alpha_{\text{otvorenost}} = .83$). Dobiveni koeficijenti u skladu su s onima dobivenima u drugim istraživanjima. John, Naumann i Soto (2008) tako su pronašli kako se pouzdanosti pojedinih dimenzija kreću prosječno oko .80 izražene Cronbachovim α koeficijentom, dok test-retest pouzdanosti iznose oko .85, što metrijske karakteristike ovog instrumenta svrstava u kategoriju s nekim duljim mjerama poput NEO-FFI upitnika ličnosti. Također, ovaj upitnik pokazuje zadovoljavajuću konvergentnu valjanost u usporedbi s drugim instrumentima koji mjere velikih pet dimenzija ličnosti (John i sur., 2008).

Skala osnovnih psiholoških potreba

Skala osnovnih psiholoških potreba Deci i Ryana (2000), proizašla iz Teorije samoodređenja istih autora, mjeri zadovoljenje triju bazičnih psiholoških potreba, nužnih za rast, razvoj i dobrobit pojedinca. Sastoji se od 21 čestice u obliku tvrdnji koje ispituju potrebu za autonomijom (7 čestica; npr. „Osjećam se slobodnim/om odlučivati kako živjeti svoj život“), potrebu za povezanosti (8 čestica; npr. „Ljudi u mom životu brinu o meni“) te potrebu za kompetencijom (6 čestica; npr. „U zadnje vrijeme naučio/la sam neke zanimljive nove stvari (vještine)“). Zadatak sudionika je na skali od 1 do 7 procijeniti svoje slaganje sa svakom tvrdnjom, pri čemu 1 znači „uopće se ne slažem“, a 7 znači „potpuno se slažem“. Rezultat za svakog pojedinog sudionika izražen je u obliku ukupne vrijednosti za svaku od tri navedene potrebe, pri čemu viši prosječni rezultat govori u prilog većem zadovoljenju te psihološke potrebe.

Prema nalazima Decija i Ryana (2000), mjere unutarnje konzistencije za sve tri podskale ukazuju na pouzdanost veću od .70. Koeficijenti dobiveni na uzorku ovog istraživanja nešto su niži za podskale potrebe za autonomijom i kompetencijom ($\alpha_{\text{autonomija}} = .65$, $\alpha_{\text{kompetencija}} = .63$, $\alpha_{\text{povezanost}} = .70$). Ovi koeficijenti pouzdanosti u skladu su s onima dobivenim na hrvatskom uzorku (Bratko i Sabol, 2006).

Rezultati

Obrada podataka započeta je provedbom preliminarnih analiza s ciljem provjere spolnih razlika u varijablama korištenima u istraživanju. Prijašnja istraživanja (Costa, Terracciano i McCrae, 2001) pokazala su kako se muškarci i žene razlikuju na nekima od ovih mjera. Kako bismo to provjerili, izvršen je niz analiza *t*-testom za nezavisne uzorke. Kroz čitavu obradu kao razina značajnosti uzeta je vrijednost $p < .01$ zbog većeg broja provedenih usporedbi. Naime, provedbom većeg broja analiza povećava se vjerojatnost da se statistički pokazatelji pokažu značajni po slučaju i da proglasimo značajnom razliku koja zapravo ne postoji.

Iz tablice 1 vidljivo je kako je jedina statistički značajna razlika između muškaraca i žena pronađena u varijabli neuroticizma. S obzirom na dosadašnja saznanja, razlika je očekivana – sudionice istraživanja postigle su statistički značajno više rezultate na dimenziji neuroticizma od sudionika. Za ostale varijable nisu pronađene statistički značajne razlike.

Prije početka obrade provjerili smo i na koji način se distribuiraju rezultati dobiveni korištenim mjerama kako bismo utvrdili koje postupke koristiti u daljnjoj obradi. Proveden je Kolmogorov-Smirnov test normaliteta distribucije koji je pokazao kako se rezultati na svim dimenzijama ličnosti i zadovoljenja psiholoških potreba te skali samopoštovanja distribuiraju prema raspodjeli koja se značajno ne razlikuje od normalne ($p > .01$).

Tablica 1

Prikaz deskriptivne statistike i koeficijenata pouzdanosti za korištene varijable te rezultati t-testa spolnih razlika ($N = 197$)

	Svi sudionici			Muški sudionici		Ženski sudionici		<i>t</i> -test
	<i>M</i>	<i>SD</i>	α	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
Ekstraverzija	28.38	5.23	.80	28.33	5.54	28.42	4.98	-.126
Ugodnost	32.29	5.04	.73	32.36	5.07	32.22	5.04	.198
Savjesnost	30.59	6.11	.82	30.39	7.05	30.76	5.23	-.417
Neuroticizam	21.36	5.28	.79	20.05	5.20	22.44	5.13	-3.222
Otvorenost	36.66	6.46	.83	36.26	7.18	37.00	5.81	-.792
Autonomija	35.35	5.42	.65	35.34	5.08	35.35	5.70	-.019
Povezanost	45.67	5.58	.70	45.30	6.11	45.97	5.10	-.823
Kompetencija	29.72	4.99	.63	30.31	5.45	29.22	4.54	1.508
Samopoštovanje	40.93	6.15	.87	40.78	6.45	41.07	5.91	-.328

Bilješka. Podebljane vrijednosti statistički su značajne na razini $p < .01$.

Legenda. *M* = aritmetička sredina, *SD* = standardna devijacija, α = Cronbachov α koeficijent pouzdanosti, *t*-test = vrijednost *t*-testa

Korelacijske analize

Kako bismo odgovorili na prvi i drugi problem, odnosno provjerili postoji li statistički značajna povezanost samopoštovanja i osobina ličnosti, zadovoljenja osnovnih psiholoških potreba te socio-demografskih varijabli, proveden je niz korelacijskih analiza. Na početku je izračunata povezanost socio-demografskih varijabli i samopoštovanja. Pokazalo se kako niti jedna socio-demografska varijabla korištena u istraživanju (spol, mjesto u kojem je sudionik proveo većinu života i životni standard) nije značajno povezana s varijablom samopoštovanja.

U tablici 2 prikazani su Pearsonovi koeficijenti korelacije za varijable korištene u istraživanju. Zbog većeg broja provedenih analiza kao kriterij uzeta je razina značajnosti od 1%.

Rezultati sudionika dobivenih na mjeri samopoštovanja pokazali su se značajno povezanima sa svim osobinama ličnosti, kao i sa zadovoljenjem tri psihološke potrebe. Što se tiče osobina ličnosti, najsnažnije povezanosti ostvarene su između varijable samopoštovanja i ekstraverzije ($r = .52$; $p < .01$) te samopoštovanja i neuroticizma ($r = -.44$; $p < .01$), dok su ostale dimenzije ličnosti umjereno pozitivno povezane sa samopoštovanjem (ugodnost i savjesnost $r = .38$; $p < .01$ te otvorenost $r = .37$; $p < .01$). Prema tome, ekstravertiranije, ugodnije, savjesnije, emocionalno stabilnije i otvorenije

osobe u pravilu su postizale više rezultate na mjeri samopoštovanja. S druge strane, zadovoljene psihološke potrebe su generalno još snažnije pozitivno povezane sa samopoštovanjem: najveću povezanost pokazala je zadovoljena potreba za kompetencijom ($r = .66$; $p < .01$), potom potreba za autonomijom ($r = .54$; $p < .01$) te konačno potreba za povezanosti ($r = .51$; $p < .01$). Dakle, osobe sa zadovoljenim potrebama za autonomijom, povezanosti i kompetentnosti postizale su više rezultate na mjeri samopoštovanja.

Tablica 2

Prikaz povezanosti samopoštovanja, osobina ličnosti, zadovoljenja psiholoških potreba i socio-demografskih varijabli na cijelom uzorku ($N = 197$)

	Spol	E	A	C	N	O	Aut	Pov	Kom
Samopoštovanje	.02	.52	.38	.38	-.44	.37	.54	.51	.66
Spol	-	.01	-.01	.03	.23	.06	.00	.06	-.11
Ekstraverzija		-	.11	.34	-.38	.37	.43	.43	.51
Ugodnost			-	.22	-.38	.22	.24	.39	.25
Savjesnost				-	-.28	.29	.24	.24	.47
Neuroticizam					-	-.13	-.46	-.33	-.33
Otvorenost						-	.28	.22	.42
Autonomija							-	.50	.49
Povezanost								-	.49
Kompetencija									-

Bilješka. Podebljane vrijednosti značajne su na razini $p < .01$.

Legenda. E = ekstraverzija, A = ugodnost, C = ugodnost, N = neuroticizam, O = otvorenost, Aut = autonomija, Pov = povezanost, Kom = kompetencija.

Podaci iz tablice 2 pokazuju još jedan važan podatak – većina osobina ličnosti međusobno je značajno povezana te sve tri zadovoljene psihološke potrebe međusobno značajno interkoreliraju. Stoga su osim bivarijatnih, provedene i parcijalne korelacijske analize, kako bismo utvrdili povezanosti osobina ličnosti sa samopoštovanjem kontrolirano za preostale varijable ličnosti, odnosno povezanosti zadovoljenja psiholoških potreba sa samopoštovanjem kontrolirano za preostale zadovoljene potrebe. Kada smo kontrolirali preostale varijable ličnosti, na razini 1% rizika s varijablom samopoštovanja statistički značajno su bile povezane dimenzije ekstraverzije ($r_{parc} = .32$; $p < .01$) i ugodnosti ($r_{parc} = .25$; $p < .01$). Kada smo pak kontrolirali preostale varijable zadovoljenja psiholoških potreba, na razini 1% rizika s varijablom samopoštovanja statistički značajno su bile povezane sve tri potrebe, i to redom: potreba

za autonomijom ($r_{\text{parc}} = .26$; $p < .01$), potreba za povezanosti ($r_{\text{parc}} = .20$; $p < .01$) i potreba za kompetencijom ($r_{\text{parc}} = .48$; $p < .01$). Na kraju, kontrolirajući i varijable ličnosti i zadovoljenje psiholoških potreba, na razini 1% rizika sa samopoštovanjem bile su povezane samo ugodnost ($r_{\text{parc}} = .19$; $p = .01$), potreba za autonomijom ($r_{\text{parc}} = .29$; $p < .01$) i potreba za kompetencijom ($r_{\text{parc}} = .33$; $p < .01$).

Regresijska analiza

Rezultati korelacijskih analiza pokazali su kako su varijable ličnosti te zadovoljene psihološke potrebe u značajnoj vezi s varijablom samopoštovanja. Stoga, kako bismo odgovorili na posljednji problem, provjerili smo koji od ova dva seta varijabli bolje predviđa samopoštovanje. To smo učinili provevši dvije hijerarhijske regresijske analize (prvo uvodeći varijable ličnosti, a potom zadovoljenih psiholoških potreba te zatim prvo uvodeći varijable zadovoljenih psiholoških potreba, a potom ličnosti) jer varijable možemo grupirati u smislene blokove prediktora. Kao razinu značajnosti uzeli smo razinu $p < .01$, a kao statistički pokazatelj postotka objašnjene varijance korigirani R^2 .

U korelacijskoj analizi niti jedna socio-demografska varijabla nije bila statistički značajno povezana s varijablom samopoštovanja. Međutim, spol se u literaturi pokazao slabo, ali ipak značajno povezan s nekim dimenzijama ličnosti (Robins i sur., 2001), te je i u našem uzorku pronađena niska pozitivna korelacija neuroticizma sa spolom ($r = .28$; $p < .01$, pri čemu su sudionice postizale viši rezultat od sudionika na ovoj dimenziji ličnosti). Stoga je, kako bismo kontrolirali njegov utjecaj, spol uveden u prvom koraku obje regresijske analize, zajedno s prvim setom prediktora. Ostale socio-demografske varijable nisu se pokazale značajno povezane s varijablama korištenima u istraživanju, niti u literaturi (npr. Robins i sur., 2001) te nisu uvrštene u analizu.

U prvom koraku prve hijerarhijske regresijske analize (vidi tablicu 3) uvedena je varijabla spola i pet velikih dimenzije ličnosti, nakon čega je model objasnio 39% varijance samopoštovanja (korigirani $R^2 = .39$; $F(6,184) = 21.53$; $p < .01$). Tome su na razini pojedinačnih prediktora značajno doprinijele osobine ekstraverzije ($\beta = .31$; $t = 4.56$; $p < .01$) i ugodnosti ($\beta = .22$; $t = 3.39$; $p < .01$). U drugom koraku kao prediktorske varijable unijet je set zadovoljenih psiholoških potreba, koji je objasnio dodatnih 15% varijance (R^2 promjene = .15; $F(3,181) = 20.24$; $p < .01$) povrh osobina

ličnosti i varijable spola. Uvođenjem novih varijabli regresijski koeficijenti ekstraverzije i ugodnosti su se smanjili i izgubili na značajnosti, iako je osobina ugodnosti ostala rubno značajna ($\beta = .15$; $t = 2.54$; $p = .012$). Od psiholoških potreba značajnim prediktorima samopoštovanja pokazale su se autonomija ($\beta = .20$; $t = 3.02$; $p < .01$) i kompetencija ($\beta = .34$; $t = 4.89$; $p < .01$).

Tablica 3

Rezultati hijerarhijske regresijske analize prediktora samopoštovanja ($N = 191$).

	beta (β)	t	Sažetak modela
Model 1			
Spol	.05	.80	korigirani $R^2 = .39$
Ekstraverzija	.31	4.56	$F(6,184) = \mathbf{21.53}$
Ugodnost	.22	3.39	
Savjesnost	.14	2.20	
Neuroticizam	-.18	-2.58	
Otvorenost	.15	2.33	
Model 2			
Spol	.07	1.35	korigirani $R^2 = .54$
Ekstraverzija	.12	1.88	$F(9,181) = \mathbf{25.60}$
Ugodnost	.15	2.54	
Savjesnost	.04	.69	R promjene = .15
Neuroticizam	-.09	-1.44	F promjene (3,181) =
Otvorenost	.05	.94	20.24
Autonomija	.20	3.02	
Povezanost	.07	1.09	
Kompetentnost	.34	4.89	

Bilješka. Podebljane vrijednosti statistički su značajne na razini $p < .01$.

Legenda. Beta (β) – vrijednost standardiziranog regresijskog koeficijenta; t – vrijednost t -testa; korigirani R^2 – korigirani ukupni doprinos objašnjenjivosti varijanci; F – vrijednost ukupnog F -omjera; R promjene – doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenjivosti varijanci; F promjene – vrijednost F -omjera za dodanu grupu prediktora.

U prvom koraku druge provedene hijerarhijske regresijske analize (vidi tablicu 4) uvedene su varijabla spola i tri psihološke potrebe čime je model objasnio čak 50% varijance samopoštovanja (korigirani $R^2 = .50$; $F(4,186) = 48.13$; $p < .01$). Pogledom na

regresijske koeficijente vidljivo je kako su tome značajno doprinijele varijable autonomije ($\beta = .27$; $t = 4.13$; $p < .01$) i kompetentnosti ($\beta = .43$; $t = 6.84$; $p < .01$). Naposljetku, u drugom koraku kao prediktorske varijable uvrštene su osobine ličnosti, koje su objasnile dodatnih malenih, ali značajnih 5% varijance (korigirani $R^2 = .05$; $F(5,181) = 4.23$; $p < .01$). Uvođenjem novih varijabli regresijski koeficijenti prethodnih prediktora smanjili su se, ali su zadržali svoju značajnost, dok iz novog seta varijabli niti jedna osobina zasebno nije omogućila bolju predikciju samopoštovanja na razini rizika od 1%. Međutim, vrlo blizu toga bila je osobina ugodnosti ($\beta = .15$; $t = 2.54$; $p = 0.012$).

Tablica 4

Rezultati hijerarhijske regresijske analize prediktora samopoštovanja ($N = 191$).

	beta (β)	t	Sažetak modela
Model 1			
Spol	.06	1.17	korigirani $R^2 = .50$
Autonomija	.27	4.13	$F(4,186) = \mathbf{48.13}$
Povezanost	.16	2.45	
Kompetentnost	.43	6.84	
Model 2			
Spol	.07	1.35	korigirani $R^2 = .54$
Autonomija	.20	3.02	$F(9,181) = \mathbf{25.60}$
Povezanost	.07	1.09	
Kompetentnost	.34	4.89	R promjene = .05
Ekstraverzija	.12	1.88	F promjene (5,181) =
Ugodnost	.15	2.54	4.23
Savjesnost	.04	.69	
Neuroticizam	-.09	-1.44	
Otvorenost	.05	.94	

Bilješka. Podebljane vrijednosti statistički su značajne na razini $p < .01$.

Legenda. Beta (β) – vrijednost standardiziranog regresijskog koeficijenta; t – vrijednost t -testa; korigirani R^2 – korigirani ukupni doprinos objašnjenjivosti varijanci; F – vrijednost ukupnog F -omjera; R promjene – doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenjivosti varijanci; F promjene – vrijednost F -omjera za dodanu grupu prediktora.

Ukupno gledano, zadovoljene psihološke potrebe, uz kontrolu varijable spola, samostalno objašnjavaju veći dio varijance samopoštovanja (korigirani $R^2 = .50$; $F(4,186) = 48.13$; $p < .01$) od samostalnog doprinosa dimenzija ličnosti (korigirani $R^2 = .39$; $F(6,184) = 21.53$; $p < .01$). Uvođenjem u drugom koraku prve analize, zadovoljene psihološke potrebe objasnile su dodatnih 15% varijance samopoštovanja povrh osobina ličnosti, dok su, u drugoj analizi, osobine ličnosti objasnile dodatnih 5% varijance samopoštovanja povrh zadovoljenih psiholoških potreba. Zaključno, rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza ukazuju na to kako osobine ličnosti i zadovoljene psihološke potrebe kombinirane zajedno objašnjavaju 54% varijance samopoštovanja, što je značajno više od samostalnog doprinosa bilo kojeg seta varijabli.

Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos osobina ličnosti i zadovoljenja osnovnih psiholoških potreba sa samopoštovanjem. Kako bismo to postigli, postavljena su tri problema.

U odgovoru na prvi problem istraživanja povezanosti osobina ličnosti Pet-faktorskog modela i samopoštovanja, izračunali smo korelacije između rezultata postignutih na upitniku ličnosti BFI te rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja. U skladu s postavljenom hipotezom, bivarijatne korelacije izražene Pearsonovim koeficijentom korelacije pokazale su kako su ekstraverzija, savjesnost, otvorenost i ugodnost značajno pozitivno povezane sa samopoštovanjem, dok je neuroticizam negativno povezan sa samopoštovanjem. Ovi rezultati su u skladu s nalazima dosada provedenih istraživanja (Robins i sur., 2001; Watson, Suls i Haig, 2002). Osim na bivarijatne korelacije, u komentaru povezanosti osobina ličnosti i samopoštovanja kratko ćemo se osvrnuti i na parcijalne korelacije te rezultate hijerarhijske regresijske analize kako bismo dobili vjerniju sliku odnosa ovih varijabli.

Najvišu povezanost sa samopoštovanjem ostvarila je dimenzija ekstraverzije, i to nešto višu u odnosu na većinu istraživanja. Osim u koeficijentu korelacije, to se očitovalo i uvođenjem varijabli ličnosti u regresijsku analizu, u kojoj se ekstraverzija

pokazala značajnim prediktorom samopoštovanja. U dosadašnjim istraživanjima koeficijenti bivarijatne povezanosti ove dvije varijable kreću se od .30 do .50 (Kernis, 2006), a istraživanje Watsona, Suls i Haiga (2002) u kojem su korištene iste mjere samopoštovanja i osobina ličnosti na uzorku studenata pronašlo je korelaciju od .40. Iz svega možemo zaključiti da što je osoba društvenija, asertivnija i energičnija, jednom riječju ekstravertiranija, to će imati više samopoštovanje. Razlog povezanosti samopoštovanja i ekstraverzije mogao bi ležati u pozitivnoj povezanosti između pozitivnog afekta i ekstraverzije potvrđenoj u dosadašnjim istraživanjima (Hermes i sur., 2011). Pretpostavka je kako ekstraverzija i neuroticizam predstavljaju dimenzije temperamenta koje pojedinca predisponiraju na doživljaj pozitivnog odnosno negativnog afekta (McCrae i Costa, 1991; prema Gross, Sutton i Ketelaar, 1998). Budući da se samopoštovanje odnosi na pozitivnu, odnosno negativnu evaluaciju vlastite vrijednosti, čini se razumljivo kako će ono biti povezano s osobinama ličnosti koje imaju jasnu pozitivnu (ekstraverzija) i negativnu (neuroticizam) afektivnu komponentu. Ovaj nalaz o pozitivnoj povezanosti ekstraverzije i samopoštovanja potvrđuje ranije nalaze.

Pretpostavka kako će neuroticizam biti negativno povezan sa samopoštovanjem samo je djelomično potvrđena. Naime, dimenzija neuroticizma ostvarila je, slično nalazima u literaturi (Judge, Erez i Bono, 1998; Farmer i sur., 2001; Watson, Suls i Haig, 2002), umjereno visoku negativnu bivarijatnu povezanost sa samopoštovanjem, što upućuje na to da će stabilnije, mirnije i manje anksiozne osobe imati veće samopoštovanje. To bi bilo u skladu s gore navedenim objašnjenjem prema kojem neuroticizam predisponira osobu na doživljavanje negativnih emocija (McCrae i Costa, 1991; prema Gross, Sutton i Ketelaar, 1998), što se u konačnici može odraziti na njezin negativniji doživljaj same sebe. Međutim, kontrolirana za preostale dimenzije ličnosti, korelacija neuroticizma i samopoštovanja pokazala se neznačajnom na razini rizika od 1% te, suprotno očekivanom, doprinos neuroticizma objašnjenju varijance samopoštovanja nije bio značajan. Razloge ovakvih nalaza možemo komentirati u svjetlu visokih interkorelacija između neuroticizma i ostalih dimenzija ličnosti, posebice sa snažnim korelatom samopoštovanja, dimenzijom ekstraverzije ($r = -.38$; $p < .01$). S obzirom na visoke interkorelacije među osobinama ličnosti i neznačajnost doprinosa

neuroticizma objašnjenju varijance samopoštovanja, moguće je da je dio varijance koji neuroticizam i samopoštovanje dijele objašnjen ekstraverzijom.

Što se tiče povezanosti samopoštovanja i preostale tri velike dimenzije ličnosti, pronađene su pozitivne bivarijatne korelacije sve tri osobine sa samopoštovanjem, i to uglavnom u rangu veličina pronađenih u prijašnjim istraživanjima (Robins i sur., 2001). Za razliku od povezanosti prethodne dvije osobine sa samopoštovanjem, pretpostavka o povezanosti savjesnosti, ugodnosti i otvorenosti sa samopoštovanjem ne potječe iz nekog teorijskog okvira. Dapače, spomenuta istraživanja samo izvještavaju o povezanostima ne nudeći za njih posebna objašnjenja. Moguće je kako su ove osobine socijalno poželjne te se osobe s više razvijenim poželjnim osobinama mogu vidjeti kao društveno adekvatnije. Moguće je kako bi organizirane, ustrajne, pouzdane i kompetentne osobe, riječju, savjesne osobe zbog svojih društveno poželjnih osobina bile zadovoljnije sobom te svoje samopoštovanje procijenile višim. Jednako tako, moguće je kako bi se tople, suosjećajne i ljubazne te originalne, maštovite i intelektualne osobe vidjele kao društveno adekvatnije te se temeljem toga procjenjivale pozitivnije od osoba koje su niže na dimenzijama ugodnosti i otvorenosti. Međutim, naše su pretpostavke samo djelomično potvrđene. Od navedenih osobina, jedino se ugodnost pokazala značajnim prediktorom samopoštovanja. Zbog čega je to tako? Uvidom u korelacijske matrice vidimo kako su savjesnost i otvorenost umjereno pozitivno povezane s glavnim osobinskim prediktorom samopoštovanja, dimenzijom ekstraverzije ($r_{\text{savjesnost}} = .34$, $r_{\text{otvorenost}} = .37$), dok s druge strane ugodnost uopće ne korelira značajno s ekstraverzijom. To bi moglo ukazivati da su dijelovi varijance koje dijele savjesnost i samopoštovanje te otvorenost i samopoštovanje objašnjeni drugim osobinama ličnosti (primjerice, ekstraverzijom), dok ugodnost zbog niske korelacije s ekstraverzijom daje svoj jedinstveni doprinos objašnjenju samopoštovanja.

Ukupno gledano, bivarijatne korelacije samopoštovanja i osobina ličnosti potvrdile su pretpostavke i nalaze prijašnjih istraživanja. Međutim, vjerojatno zbog visokih interkorelacija među osobinama ličnosti, jedino su se ekstraverzija i ugodnost pokazale značajnim prediktorima samopoštovanja. Uvođenjem dimenzija ličnosti kao prediktora samopoštovanja, objašnjeno je 39% varijance ($F(6,184) = 21.53$; $p < .01$), što odgovara veličinama objašnjene varijance samopoštovanja dobivenima dosada. Na temelju svega moguće je zaključiti kako na temelju poznavanja rezultata osobina

ličnosti (pogotovo ekstraverzije i ugodnosti) osobe možemo predvidjeti jedan dio njezine razine samopoštovanja. Drugim riječima, dio razlika u samopoštovanju možemo pripisati razlikama u osobinama ličnosti.

Kako bismo odgovorili na drugi problem ovog istraživanja, odnosno istražili povezanost osnovnih psiholoških potreba sa samopoštovanjem, izračunali smo bivarijatne korelacije između rezultata postignutih na Skali osnovnih psiholoških potreba i rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja. Rezultati su potvrdili postavljenu hipotezu, što govori potvrđuje nalaze malobrojnih dosadašnjih istraživanja (Sheldon, Ryan i Reis, 1996; Heppner i sur., 2008) koja su se bavila ispitivanjem odnosa dnevnog zadovoljenja potreba i samopoštovanja, kao i teorijsku postavku kako je zadovoljenje sve tri psihološke potrebe centralno za optimalno funkcioniranje čovjeka (Deci i Ryan, 2000), pa tako i za njegovu evaluaciju sebe. Zbog visokih interkorelacija među potrebama izračunate su i parcijalne korelacije svake od potreba sa samopoštovanjem te ćemo i njih kratko prokomentirati. One su pokazale kako su povezanosti i uz kontrolu kovarijata, iako niže, još uvijek pozitivne i značajne. Prema tome, što je osoba samostalnija u izboru svog ponašanja, što više osjeća da je uspostavila prisne emocionalne odnose s drugima te što se više doživljava učinkovito u interakciji s okolinom, ona će imati više samopoštovanje. Uvođenjem psiholoških potreba u regresijsku analizu, uz kontrolu varijable spola, pokazalo se kako zadovoljene potrebe objašnjavaju polovinu varijance samopoštovanja, čime možemo zaključiti da je zadovoljenje psiholoških potreba prilično dobar prediktor tako složenog konstrukta kao što je samopoštovanje. Ipak, potreba za povezanošću, unatoč svojoj pozitivnoj bivarijatnoj korelaciji sa samopoštovanjem, nije se pokazala statistički značajnim prediktorom samopoštovanja, što ne čudi zbog njezine visoke povezanosti s ostalim potrebama. Moguće je da su potreba za autonomijom i kompetencijom objasnile dio varijance samopoštovanja koji objašnjava i potreba za povezanošću.

Ovi su nalazi u skladu s teorijskim pretpostavkama Teorije samoodređenja (Ryan i Deci, 2000), koje među ostalim predviđaju kako je zadovoljenje potreba za autonomijom, kompetencijom i povezanosti centralno za zdravo samopoštovanje. Teorija naglašava važnost okoline u uključenju i zadovoljenju psiholoških potreba te ističe kako pojedinac teži doći u interakciju s okolinom koja će zadovoljiti njegove

potrebe. Tako će podupiruća okolina utjecati na to da osoba osjeća da sama izabire svoje akcije, što će zadovoljiti njezinu potrebu za autonomijom i posljedično dovesti do razvoja zdravog samopoštovanja. Također, okolina u kojoj osoba može ostvariti bliske, tople interpersonalne odnose zadovoljit će potrebu za povezanošću te na taj način doprinijeti samopoštovanju. Na kraju, situacije u kojima osoba ima priliku pokazati svoje sposobnosti i uspješno se suočiti s izazovom zadovoljit će njenu potrebu za kompetencijom i povoljno utjecati na njezino samopoštovanje.

Posebno bih prokomentirala i nešto višu povezanost samopoštovanja i potrebe za kompetencijom u odnosu na druge dvije potrebe. Nagađamo kako bi razlog tome mogla biti dob uzorka, koji se sastojao od studenata četvrtih godina fakulteta, u ranim dvadesetim godinama. U tom razdoblju, period kasnog djetinjstva i tinejdžerskih godina koje karakterizira socijalna usporedba i okupiranost uspostavljanjem odnosa s vršnjacima (Berk, 2008) već je prošao te je moguće kako studenti opće samopoštovanje više temelje na (akademske) kompetentnosti, koja je trenutno istaknuta.

Zaključno možemo reći kako su bivarijatne korelacije zadovoljenih psiholoških potreba i samopoštovanja potvrdile teorijske pretpostavke o smjeru povezanosti ova dva konstrukta. Osobe koje imaju zadovoljenije psihološke potrebe imat će i više samopoštovanje. Kada smo ove potrebe uveli kao prediktore samopoštovanja, one su objasnile 50% varijance (uz značajne prediktore zadovoljenih potreba za autonomijom i kompetencijom), što govori u prilog tome da na temelju zadovoljenja psiholoških potreba osobe možemo zaključivati o visini njezina samopoštovanja. Dakle, dio razlika u samopoštovanju možemo pripisati razlikama u zadovoljenju psiholoških potreba.

U sklopu odgovora na treći problem, a to je pitanje koji od ova dva seta varijabli snažnije predviđa samopoštovanje, hijerarhijske regresijske analize pokazale su kako zadovoljene psihološke potrebe samostalno objašnjavaju veći dio varijance samopoštovanja (50%) od osobina ličnosti (39%) te su se na taj način pokazale boljim prediktorima samopoštovanja. Međutim, uvođenjem psiholoških potreba, odnosno osobina ličnosti u drugom koraku obje analize, oba su seta varijabli ponudili dodatni doprinos u predikciji samopoštovanja povrh setova varijabli uvedenih u prvom koraku. To ukazuje na zaključak kako i osobine ličnosti i psihološke potrebe objašnjavaju jedinstveni dio varijance samopoštovanja.

Objašnjenje ovih nalaza možemo komentirati u svjetlu različitih polaznih pretpostavki i pristupa. Naime, iako i pristup ličnosti i motivacijski pristup proučavaju i opisuju ljude u okviru njihovih individualnih razlika, oni ipak polaze od različitih teorijskih pretpostavki. Pristup osobina ličnosti usmjeren je na stabilne, relativno konzistentne i umjereno nasljedne razlike među pojedincima. Upravo su te razlike ono što pojedinca predisponira da reagira na određeni način. Stoga su u okviru ovog pristupa McCrae i Costa (1991; prema Gross, Sutton i Ketelaar, 1998) pretpostavili kako će osobine ličnosti (poglavito ekstraverzija i neuroticizam) predisponirati osobu na doživljaj pozitivnog i negativnog afekta. Primjerice, pojedinci koji su neurotičniji imat će niži prag za doživljavanje negativnog afekta te će imati negativnije osjećaje o sebi (Watson i Clark, 1984; prema Robins i sur., 2001), a time i niže samopoštovanje. Dakle, pristup osobina ličnosti pretpostavlja kako će osobine ličnosti kao dispozicije utjecati na to na koji će se način pojedinac doživljavati i procjenjivati. S druge strane, motivacijski pristup zadovoljenja psiholoških potreba pojedinca vidi kao osobu koja kroz svoju okolinu aktivno teži zadovoljenju potreba. Kada je okolina podupiruća, kada omogućava uspostavljanje prisnih i zadovoljavajućih odnosa te kada sadrži primjerene izazove s kojima se pojedinac uspijeva suočiti, tada će pojedinčeve potrebe biti zadovoljene (Ryan i Deci, 2000). Prema tome, motivacijski pristup pretpostavlja kako su psihološke potrebe zadovoljene u interakciji s okolinom nužne za razvoj zdravog samopoštovanja. Nalaz da osobine ličnosti i zadovoljene psihološke potrebe organizirane u smislene blokove prediktora unatoč interkorelacijama daju svoj jedinstveni doprinos predviđanju samopoštovanja upućuje na to da ova dva pristupa doista objašnjavaju samopoštovanje iz djelomično različitih perspektivi.

Iako doprinosi osobina ličnosti i različitih potreba na razini pojedinačnih prediktora nisu u fokusu ovog istraživanja i iako hijerarhijska regresijska analiza za razliku od drugih ne stavlja naglasak na pojedinačne prediktore, prokomentirala bih kako je zanimljivo da se u drugoj provedenoj analizi niti jedna dimenzija ličnosti pojedinačno nije pokazala značajnim prediktorom samopoštovanja, dok je ukupni model ipak objasnio dodatnih 5% varijance (vidi tablicu 4). Kako bismo isključili multikolinearnost kao uzrok ove pojave, pregledane su vrijednosti pokazatelja kolinearnosti, koji su pokazali kako ona ne bi trebala imati utjecaj na rezultate (tolerancija veća od .1, faktor inflacije varijance manji od 10 za sve prediktore).

Također, pregledom značajnosti standardiziranih regresijskih koeficijenata uvidamo kako je dimenzija ugodnosti rubno značajan prediktor ($p = .012$), dok značajnost dimenzije ekstraverzije također rubno prelazi 5% rizika ($p = .062$). Prema tome, moguće je kako rubno značajni prediktori zajednički doprinose tome da ukupni model prijeđe razinu statističke značajnosti.

Ukupno gledano, iako su zadovoljene psihološke potrebe objasnile veći dio varijance samopoštovanja od osobina ličnosti, gledajući pak ukupnu količinu objašnjene varijance, kombinacija ova dva seta varijabli pokazala se prediktivnijom od bilo kojeg pojedinačnog seta prediktora jer oba seta daju svoj jedinstveni doprinos objašnjenju varijance samopoštovanja povrh onog uvedenog u prethodnom koraku. Prema tome, ukoliko bismo se našli u situaciji da moramo odabrati samo jedan od ova dva seta prediktora samopoštovanja i na temelju njega predvidjeti nečije samopoštovanje, tada je bolje odabrati mjeru zadovoljenja psiholoških potreba pojedinca jer ona snažnije predviđa samopoštovanje od osobina ličnosti. S druge strane, ukoliko imamo ova dva seta varijabli, a cilj nam je bolje predvidjeti samopoštovanje, tada je bolje koristiti obje mjere, odnosno, procjenjivati i osobine ličnosti i zadovoljenje psiholoških potreba. Iz svega rečenog stoga možemo zaključiti kako je za procjenu samopoštovanja neke osobe važno poznavati u kojoj mjeri je osoba kroz okolinu zadovoljila svoje psihološke potrebe, kao i njezine osobine ličnosti.

Metodološka ograničenja i preporuke za buduća istraživanja

Na kraju valja razmotriti metodološka ograničenja provedenog istraživanja te ponuditi preporuke za buduća istraživanja.

Prvo ograničenje svakako se odnosi na nacrt korišten u istraživanju. Naime, podaci su prikupljeni i analizirani korelacijskim analizama koje onemogućuju zaključivanje o uzrocima i posljedicama. Iako teoretska objašnjenja povezanosti osobina ličnosti i samopoštovanja te zadovoljenih potreba i samopoštovanja pretpostavljaju kako osobine ličnosti (McCrae i Costa, 1999; prema Robins i sur., 2001) odnosno zadovoljenje psiholoških potreba (Ryan i Deci, 2000) utječu na viđenje samopoimanja, a ne obrnuto, ovakvim nacrtom to nije moguće provjeriti. Prema tome, ovom području svakako predstoji još mnogo istraživačkih godina kako bi se razjasnile i objasnile veze među konstruktima.

Drugo ograničenje odnosi se na metodska varijancu, odnosno onaj dio variranja koji proizlazi iz metode mjerenja te može maskirati stvarnu vezu među konstruktima. S obzirom da su podaci za sve varijable prikupljeni iz istih izvora, odnosno istih sudionika, to može uzrokovati različite sistematske pogreške u mjerenju poput tendencije sudionika da daju konzistentne odgovore, odgovaraju na temelju vlastitih vjerovanja o povezanostima među mjerenim konstruktima, daju socijalno poželjne odgovore ili odgovaraju pod utjecajem određenog stila odgovaranja. Primjerice, uvidom u nalaze korelacijskih analiza (vidi tablicu 2) možemo primijetiti kako osobine ličnosti koreliraju sa samopoštovanjem u socijalno poželjnom smjeru. Prema tome, postoji mogućnost da davanje socijalno poželjnih odgovora utječe na povezanost između samopoštovanja i osobina ličnosti, te bi preporuka za sljedeća istraživanja svakako bila kontrolirati stil davanja odgovora. Ovom problemu moglo bi se doskočiti i na drugi način: istodobno koristiti metodu samoprocjene i metodu procjene sudionika od strane značajnih drugih. Osim toga, za mjerenje sva tri konstrukta su korištene upitničke mjere samoprocjene gdje su sudionici izražavali svoje slaganje s česticama na skali Likertovog tipa od 5 odnosno 7 uporišnih točaka. Iako prednost ovakvog načina mjerenja može biti što sudionicima olakšava davanje odgovora jer je isti format odgovaranja korišten u više instrumenata, moguće je da upravo format skale i gotovo iste uporišne točke povećavaju kovariranje među konstruktima. Stoga je, ukoliko je to moguće, preporuka za sljedeća istraživanja koristiti mjerne instrumente s različitim skalama.

Sljedeće ograničenje odnosi se na same mjerne instrumente korištene u istraživanju, osobito mjere procjene samopoštovanja i ličnosti. Samopoštovanje smo mjerili Rosenbergovom skalom samopoštovanja (1965) koja mjeri opće, odnosno globalno samopoštovanje kao jednodimenzionalni konstrukt. Puno je razloga da se odlučimo za ovu skalu: ona je najpopularnija i najkorištenija mjera samopoštovanja (Blascovich i Tomaka, 1991; prema Tafarodi i Swann, 1995), ima dobre metrijske karakteristike koje su evidentirane kroz mnoga istraživanja (Lacković-Grgin, 1994) te se sastoji od samo 10 čestica, što je čini vremenski ekonomičnom i praktičnom za primjenu uz druge mjerne instrumente. Sjetimo se kako su podaci prikupljeni u okviru istraživanja koje je koristilo mnoge različite mjere te je ispunjavanje testne knjižice trajalo 30-40 minuta. S druge strane, skala ima i svoje nedostatke. Nedostatak zabilježen

u nekim istraživanjima jest nalaz Goldsmitha (1986; prema Lacković-Grgin, 1994) kako se faktorska struktura upitnika mijenja ovisno o uzorku ispitanika, dok su neke faktorske analize Rosenbergove skale pokazale kako se ona sastoji od dva faktora – jednog koji je zasićen česticama s pozitivnim riječima te drugog koji je zasićen česticama s negativnim riječima (Tafarodi i Swann, 1995). Provjera faktorske strukture upitnika na našem uzorku prelazila bi opseg ovog diplomskog rada, međutim, time bismo dobili dodatnu informaciju o mjernom instrumentu. Osim toga, u posljednjih dvadesetak godina sve više autora istražuje mogućnost postojanja različitih dimenzija samopoštovanja. Istraživači koji zastupaju multidimenzionalnu prirodu samopoštovanja naglašavaju kako je, ukoliko je cilj istraživanja razumjeti kompleksnost samopoimanja u različitim kontekstima, predvidjeti širok raspon ponašanja, osmisлити mjere za različite intervencije ili povezati samopoimanje s drugim konstruktima, bolje koristiti višefacetnu mjeru samopoštovanja (Marsh i sur., 2006). Prema tome, bilo bi zanimljivo istražiti kakve rezultate bismo dobili korištenjem takvih mjera samopoštovanja.

Drugi mjerni instrument koji smo koristili također ima svoje prednosti, ali i nedostatke. Prednosti BFI upitnika ličnosti svakako jesu brza i pouzdana procjena velikih pet dimenzija ličnosti, što ga čini praktičnim u situaciji kada je potrebno primijeniti veći broj različitih instrumenata, poput naše. S druge strane, njegov nedostatak je taj što ne daje procjenu na pojedinim facetama ličnosti, već samo na velikih pet dimenzija ličnosti. U pregledu studija o povezanosti ličnosti i samopoštovanja Marsh i sur. (2006) zaključili su kako ne postoji puno istraživanja koja koriste multifacetne mjere ličnosti i samopoštovanja. Korištenjem multifacetnih instrumenata ličnosti i samopoštovanja vrlo vjerojatno bi nam omogućilo donošenje preciznijih teorijskih zaključaka te poboljšalo predikciju samopoštovanja. Osim toga, poznati nedostatak metode samoprocjene je mogućnost davanja socijalno poželjnih odgovora, a osobito je to slučaj kod upitnika ličnosti koji nema skalu laži, poput BFI-a.

Četvrto ograničenje ovog istraživanja vezano je uz način prikupljanja podataka. Ideja je bila prikupiti sudionike fakulteta tehničkih usmjerenja, kao i društveno-humanističkih usmjerenja, kako bismo formirali što heterogeniji uzorak. Broj sudionika, njihova raznolikost prema usmjerenju i uravnoteženost po spolu prednosti su ovog istraživanja, osobito u usporedbi s malobrojnim studijama koje su rađene na manjem broju preddiplomskih studenata psihologije (primjerice, Sheldon, Ryan i Reis, 1996;

Heppner i sur., 2008). Međutim, podaci su prikupljeni na studentima Sveučilišta u Zagrebu grupno, na fakultetima, ali i individualno, od poznanika sudionika ljetne škole. Sudionici čiji su podaci prikupljeni individualno možda imaju različitu motivaciju sudjelovanja u istraživanju od sudionika čiji su podaci prikupljeni grupno, zbog osobne veze s istraživačima s Ljetne škole. Također, tijekom individualnog prikupljanja podataka anonimnost je mogla biti narušena, što je dalje moglo utjecati na odgovore koje su sudionici davali (recimo, u smjeru socijalne poželjnosti). Prema tome, preporuka za buduća istraživanja bila bi prikupiti podatke u grupnim uvjetima ispunjavanja.

Posljednje ograničenje ovog istraživanja odnosi se na broj varijabli korištenih u istraživanju. Još je mnogo prostora u istraživanju odnosa samopoštovanja, osobina ličnosti i zadovoljenja psiholoških potreba. Osim kontrole rezultata za davanje socijalno poželjnih odgovora, svakako bi bilo dobro istražiti utjecaj drugih varijabli na te povezanosti. Primjerice, ono što zbog uzorka u ovom istraživanju nismo mogli provjeriti jest utjecaj varijable dobi na odnos između ove tri varijable. U uvodu smo spomenuli kako se razine samopoštovanja i izraženosti osobina ličnosti mijenjaju tijekom života (primjerice, vidjeti Roberts i sur., 2006; Berk, 2008), stoga bi zbog daljnjih spoznaja bilo zanimljivo napraviti istraživanje odnosa ove dvije varijable na više dobnih skupina te provjeriti mijenja li se njihov odnos s obzirom na dob.

Unatoč navedenim nedostacima, smatramo kako je ovo istraživanje na uzorku studenata ponudilo svoj doprinos razumijevanju korelata samopoštovanja, posebice onog slabije istraženog, odnosno zadovoljenih psiholoških potreba.

Zaključak

Ovim istraživanjem željeli smo doprinijeti razumijevanju odnosa osobina ličnosti, zadovoljenja osnovnih psiholoških potreba i samopoštovanja, primarno usporedbom dvaju setova varijabli koji objašnjavaju samopoštovanje.

Rezultati ovog istraživanja pokazali su pozitivne bivarijatne povezanosti dimenzija ličnosti ekstraverzije, ugodnosti, savjesnosti i otvorenosti sa samopoštovanjem, dok je dimenzija neuroticizma sa samopoštovanjem bila negativno

povezana, što je u skladu s nalazima prethodnih istraživanja. Zadovoljenje svih triju osnovnih psiholoških potreba također je bilo pozitivno povezano sa samopoštovanjem, u skladu s osnovnim pretpostavkama Teorije samoodređenja. U predikciji objašnjenja varijance samopoštovanja na temelju osobina ličnosti značajno doprinose jedino dimenzije ekstraverzije i ugodnosti, dok na temelju potreba samopoštovanje možemo predviđati zadovoljenim potrebama za autonomijom i kompetentnosti.

Na kraju, zadovoljene psihološke potrebe objasnile su veći dio varijance samopoštovanja od osobina ličnosti te snažnije određuju samopoštovanje od osobina ličnosti. Također, kombinacija ova dva seta varijabli pokazala se prediktivnijom od bilo kojeg pojedinačnog seta prediktora jer oba seta varijabli daju svoj jedinstveni doprinos objašnjenju varijance samopoštovanja povrh onog uvedenog u prethodnom koraku analize. Prema tome, za procjenu samopoštovanja neke osobe važno je poznavati u kojoj mjeri osoba kroz okolinu zadovoljava svoje psihološke potrebe, kao i njezine osobine ličnosti.

Literatura

- Aluja, A., Rolland, J. P., García, L. F. i Rossier, J. (2007). Dimensionality of the Rosenberg Self-Esteem Scale and its relationships with the three-and the five-factor personality models. *Journal of Personality Assessment*, 88(2), 246-249.
- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: MATE d.o.o.
- Baumeister, R. F. i Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological bulletin*, 117(3), 497.
- Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Bratko, D. i Sabol, J. (2006). Osobine ličnosti i osnovne psihološke potrebe kao prediktori zadovoljstva životom: rezultati on-line istraživanja. *Društvena istraživanja*, 15(4-5 (84-85)), 693-711.
- Costa, P. T., Terracciano, A. i McCrae, R. R. (2001). Gender differences in personality traits across cultures: Robust and Surprising Findings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(2), 322-331.
- Damon, W. i Hart, D. (1982). The development of self-understanding from infancy through adolescence. *Child development*, 53(4), 841-864.
- Deci, E. L. i Ryan, R. M. (2008). Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life's domains. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 49(1), 14.
- Deci, E. L. i Ryan, R. M. (2000). The " what " and " why " of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry*, 11(4), 227-268.
- Farmer, R. F., Jarvis, L. L., Berent, M. K. i Corbett, A. (2001). Contributions to global self-esteem: The role of importance attached to self-concepts associated with the five-factor model. *Journal of Research in Personality*, 35(4), 483-499.
- Gross, J. J., Sutton, S. K. i Ketelaar, T. (1998). Affective-reactivity views. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 279.
- Heppner, W. L., Kernis, M. H., Nezlek, J. B., Foster, J., Lakey, C. E. i Goldman, B. M. (2008). Within-person relationships among daily self-esteem, need satisfaction, and authenticity. *Psychological Science*, 19(11), 1140-1145.

- Hermes, M., Hagemann, D., Naumann, E. i Walter, C. (2011). Extraversion and its positive emotional core—Further evidence from neuroscience. *Emotion*, 11(2), 367.
- John, O. P., Donahue, E. M. i Kentle, R. L. (1991). *The Big Five Inventory - Versions 4a and 54*. Berkeley, CA: University of California, Berkeley, Institute of Personality and Social Research.
- John, O. P., Naumann, L. P. i Soto, C. J. (2008). Paradigm Shift to the Integrative Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Conceptual Issues. U: O. P. John, R. W. Robins, i L. A. Pervin (Ur.), *Handbook of personality: Theory and research* (str. 114-158). New York, NY: Guilford Press.
- Judge, T. A., Erez, A. i Bono, J. E. (1998). The power of being positive: The relation between positive self-concept and job performance. *Human Performance*, 11(2-3), 167-187.
- Kernis, M. H. (Ur.) (2006). *Self-esteem issues and answers: a sourcebook of current perspectives*. New York : Psychology Press.
- Lacković-Grgin, K. (1994). *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Larsen, R. J. i Buss, D. M. (2008). *Psihologija ličnosti: područja znanja o ljudskoj prirodi*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Marsh, H. W., Craven, R. i Debus, R. (1998). Structure, Stability, and Development of Young Children's Self-Concepts: A Multicohort–Multioccasion Study. *Child development*, 69(4), 1030-1053.
- Marsh, H. W., Trautwein, U., Lüdtke, O., Köller, O. i Baumert, J. (2006). Integration of multidimensional self-concept and core personality constructs: Construct validation and relations to well-being and achievement. *Journal of personality*, 74(2), 403-456.
- McCrae, R. R. i Costa Jr., P. T. (1987). Validation of the Five-Factor Model of Personality Across Instruments and Observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 81-90.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Ostendorf, F., Angleitner, A., Caprara, G.V., Barbanelli, C., de Lima, M. P., Simoes, A., Marušić, I., Bratko, D., Chae, J. i Piedmont, R. L. (1999). Age Differences in Personality Across the Adult Life Span: Parrallels in Five Cultures. *Developmental Psychology*, 35(2), 466-477.
- Myers, D. G. i Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological science*, 6(1), 10-19.
- Pennington, D. C. (2001). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

- Pervin, L. A., Cervone, D. i John, O. P. (2008). *Psihologija ličnosti: teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pullmann, H. i Allik, J. (2000). The Rosenberg Self-Esteem Scale: its dimensionality, stability and personality correlates in Estonian. *Personality and Individual Differences*, 28(4), 701-715.
- Reeve, J. (2010). *Razumijevanje motivacije i emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Roberts, B. W. i DelVecchio, W. F. (2000). The rank-order consistency of personality traits from childhood to old age: a quantitative review of longitudinal studies. *Psychological bulletin*, 126(1), 3-25.
- Roberts, B. W., Walton, K. E. i Viechtbauer, W. (2006). Patterns of mean-level change in personality traits across the life course: a meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological bulletin*, 132(1), 1-25.
- Robins, R. W., Fraley, R. C., Roberts, B. W. i Trzesniewski, K. H. (2001). A longitudinal study of personality change in young adulthood. *Journal of personality*, 69(4), 617-640.
- Robins, R. W., Tracy, J. L., Trzesniewski, K., Potter, J. i Gosling, S. D. (2001). Personality correlates of self-esteem. *Journal of Research in Personality*, 35(4), 463-482.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Ryan, R. M. i Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55(1), 68.
- Sedikides, C. i Spencer, S. J. (Ur.) (2007). *The self*. New York : Psychology Press.
- Sheldon, K. M., Ryan, R. i Reis, H. T. (1996). What makes for a good day? Competence and autonomy in the day and in the person. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 1270-1279.
- Tafarodi, R. W. i Swann Jr., W. B. (1995). Self-liking and self-competence as dimensions of global self-esteem: initial validation of a measure. *Journal of personality assessment*, 65(2), 322-342.
- Tesser, A. i Schwartz, N. (Ur.) (2001). *Blackwell handbook of social psychology: intraindividual processes*. Malden: Blackwell Publishers.
- Twenge, J. M. i Campbell, W. K. (2001). Age and birth cohort differences in self-esteem: A cross-temporal meta-analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 5(4), 321-344.

Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Watson, D., Suls, J. i Haig, J. (2002). Global self-esteem in relation to structural models of personality and affectivity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(1), 185.